

© BELETRINA, 2025. VSE PRAVICE PRIDRŽANE.

Brez predhodnega pisnega dovoljenja Beletrine je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem, javnim interaktivnim dostopom ali shranitvijo v elektronski obliki.

IZVIRNI NASLOV DELA:

ELIAS PORTOLU

Vse informacije o naših knjigah so dostopne tudi na: WWW.BELETRINA.SI

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.131.1-311.2
821.131.1.09Deledda G.

DELEDDA, Grazia

Elias Portolu / Grazia Deledda ; prevedel Vasja Bratina ;
[spremna beseda Martina Ožbot Currie]. - Ljubljana : Beletrina, 2025. -
(Knjižna zbirka Klasična Beletrina)

Prevod dela: Elias Portolu
ISBN 978-961-298-403-8
COBISS.SI-ID 245664259

Grazia Deledda
ELIAS PORTOLU

prevedel Vasja Bratina

I.

Družini Portolu iz Nuora so se obetali radostni dnevi. Konec aprila naj bi se vrnil sin Elias, ki je bil zaprt v eni od kaznilnic na celini, in poročil naj bi se Pietro, najstarejši od treh sinov.

Pripravljali so nekakšno slavje: hiša je bila sveže prebeljena, vino in kruh* nared; bilo je, kot da se Elias vrača s študija, in sorodniki so ga zdaj, ko je bilo njegovega gorja konec, čakali z rahlim ponosom.

Končno je prišel dan, ki so ga vsi tako težko pričakovali, zlasti pa mama, teta** Annedda, blaga, belolasa in malce naglušna ženica, ki je imela od svojih otrok Eliasa najraje. Pietro, ki je bil poljedelec, se je vrnil z njiv, Mattia in oče, stric Berte, ki sta pasla ovce, pa s pašnikov v njihovi ogradi.

Mladičica sta si bila precej podobna; čokata, krepka, bradata, z zagorelim obrazom in dolgimi črnimi lasmi. Tudi stric Berte Portolu, stari lisjak, kot so mu pravili, je bil tršat, gosti črni razkuštrani lasje pa so mu padali na pordele oči in se ob ušesih prepletali z nič manj razmršeno dolgo brado. Čez precej umazano delovno nošo je nosil dolg črn koštrunji brezrokavnik s krznom na notranji strani in iz vseh črnih las in dlak so moleli le dve lopatasti bronasto zagoreli roki in na obrazu velik krompirjast nos enake barve.

Za svečano priložnost si je vendarle umil roke in obraz, teto Anneddo prosil za kanec oljčnega olja, si z njim dobro naoljil lase, nato pa jih razčesal z lesenim glavnikom in pri tem kričal od bolečin.

»Naj vas vrag razčeše,« se je jezil na svoje lase, ko je nagibal glavo. »Še ovčje krzno ni tako zavozlano!«

* Znano je, da v številnih sardinskih krajih pečejo poseben kruh, imenovan *carta di musica* (vrsta mlincev), ki ostane svež več tednov.

** Na Sardiniji pravijo vsem starejšim teta ali stric.

Ko so bili lasje razčesani, si je spletel štiri kitke – po eno na obeh sencih in pod obema ušesoma. Nato si je naoljil in počesal še brado.

»Spletite si še dve!« se je zasmel Pietro.

»Ali ne vidiš, da sem že zdaj kot kak ženin!« se je zakrohotal stric Portolu. Imel je samosvoj, prisiljen smeh, ob katerem se mu ni zganila niti ena kocina v bradi.

Teta Annedda je nekaj zagodrnjala, češ da sinovi kažejo premalo spoštovanja do očeta, a ta jo je očitajoče pogledal:

»Le kaj govoriš? Naj se fantje smejejo; čas je, da se oni zabavajo; midva sva se že.«

Približala se je ura Eliasovega prihoda. Pri njih se je zbralo nekaj sorodnikov ter brat Pietrove zaročenke in skupaj so se odpravili na postajo. V hiši je z mačkom in kokošmi ostala samo teta Annedda.

Iz hišice z notranjim dvoriščem si po strmo spuščajoči se potki prišel na cesto. Za živo mejo vzdolž potke so se proti dolini razprostirali vrtovi. Vladalo je pravo podeželsko vzdušje, saj je drevo stegovalo veje prek žive meje in potki dajalo slikovit videz, obzorje pa sta zapirala granitna gora Ortobene in sinjemodro oliensko hribovje.

Teta Annedda se je rodila in postarala tukaj, v tem zemeljskem kotičku s čistim zrakom, in morda je bila zato vedno preprosta in prostodušna kot kak sedemletni otrok. Sicer pa so v vsej soseski živeli pošteni ljudje, dekleta, ki so redno hodila v cerkev, skromne družine.

Teta Annedda je občasno stopila k odprtim vhodnim vratom, se razgledala naokrog in šla nazaj v hišo. Tudi sosede so, stoje na svojih pragovih ali sede na grobih kamnitih klopeh ob pročeljih, čakale na vrnitev zapornika, Anneddin maček pa je vse to opazoval z okna.

Iz daljave je bilo končno slišati glasove in korake. Ena od sosed je stekla po potki in pri teti Anneddi pomolila glavo skozi vhodna vrata.

»Prihajajo, so že tu!« je zavpila.

Ženica, bolj bleda kot po navadi, je trepetaje stopila iz hiše; tik zatem je skupina vaščanov prišla na potko in vidno ganjeni Elias je stekel k materi, se sklonil in jo objel.

»Naj se sto let ne zgodi več kaj takega, sto let ...« je v solzah mrmljala teta Annedda.

Elias je bil visoke in vitke postave z bledim, nežnim, golobradim obrazom in postrizenimi črnimi lasmi, oči pa je imel modre z zelenkastim pridihom. Zaradi dolgega prestajanja kazni so bili njegove roke in obraz čisto beli.

Vse sosede so se prerinile mimo vaščanov, se nagnetle okrog njega, mu stisnile roko in zaželele:

»Naj se sto let ne zgodi več tako gorje.«

»Iz vaših ust v božja ušesa!« jim je odgovarjal.

Potem so šli v hišo. Maček, ki se je pred prihajajočimi vaščani umaknil z okna na zunanje stopnice, je skočil z njih, nekaj časa begal sem ter tja, nato pa se nekam skrnil.

»Muc, muc, muc,« ga je klical stric Portolu, »kaj za vraga ti je, nisi še nikoli videl ljudi? Ali smo morilci, da še mački bežijo pred nami? Ne, sami poštenjaki smo, vsi vrli ljudje!«

Stari lisjak je bil pri volji, da bi kričal in čenčal, in je besedičil kar tjavdan.

Ko so se v kuhinji vsi posedli in je teta Annedda nalivala pijačo, se je stric Portolu obesil na svojega sorodnika Jacuja Farreja, prav lepo rdečeličnega in rejenega možakarja s težko sapo, in ga ni več pustil pri miru.

»Jih vidiš,« ga je kriče vlekkel za rob plašča in mu kazal svoje sinove, »jih vidiš zdaj, moje sinove? Trije golobi so! Močni, zdravi in lepi! Pogledj jih vse po vrsti, jih vidiš? Zdaj, ko se je vrnil Elias, bomo kot štirje levi; nihče si nam ne bo upal skriviti niti lasu. Tudi jaz, veš, tudi jaz sem močan; ne glej me tako, Jacu Farre, briga me zate,

razumeš? Moj Mattia je moja desna roka, Elias pa bo zdaj moja leva. Kaj pa Pietro, mali Pietro, moj Prededdu? Ga ne vidiš? Pravi cvet je! Deset ogonov njive je posejal z ječmenom, osem s pšenico in dva z bobom – če se bo hotel poročiti, bo ženo lahko dobro preživljal! Letine bo imel zadosti. Pravi cvet je ta moj Prededdu. Ah, moji sinovi! V celem Nuoru jim ni enakih.«

»No ja ... No ja ...« je zagodrnjal drugi.

»No ja! No ja! Kaj pomeni ta tvoj no ja, Jacu Fà? Se morda lažem? Pokaži mi tri fante, ki so taki kot moji sinovi, pošteni, delavni, krepki. Pravi moški so, pravi moški.«

»Kdo ti pa pravi, da so ženske?«

»Ženske, ženske! Ženska si ti, vamp zavaljeni,« je zavpil stric Portolu in s svojimi velikimi dlanmi pritisnil na sorodnikov trebuh, »ti, ne pa oni, moji sinovi! Jih ne vidiš?« je občudovaje pogledal tri mladce. »Jih ne vidiš, si mar slep? Trije golobi ...«

S kozarcem v eni roki in vrčem v drugi je k njima prišla teta Annedda. Napolnila je kozarec in ga ponudila Farreju, ta pa ga je vljudno podal stricu Portoluju, ki ga je na dušek izpil.

»Pijmo! Na zdravje vseh! Ti, moja ženka, deklica moja, pa se nič več ne boj, saj bomo zdaj kot levi, nihče si nam ne bo drznil skriviti niti lasu.«

»Ah, daj no, daj!« se je odzvala.

Natočila je Farreju in šla naprej. Stric Portolu ji je sledil s pogledom, se s prstom dotaknil desnega ušesa in rekel:

»Malo je ... tule, skratka, ne sliši dobro, vendar je prava ženska! Dobra ženska! Opravlja svoje delo, moja žena, in še kako! Poleg tega je poštena! Ah, njej ...«

»... ni enake v Nuoru!«

»Kaj pa drugega!« je zavpil stric Portolu. »Ali jo je kdo že slišal opravljati druge? Nobene bojazni ni, da bi bilo Pietrovi mladi nevesti, če jo bo pripeljal, tukaj slabo!«

In že je začel hvaliti tudi mladenko. Je vrtnica, dragulj, božje darilo! Šiva in prede, je pridna gospodinja, poštena in lepa, dobra in premožna.

»Skratka,« je posmehljivo rekel Farre, »v Nuoru ji ni enake!«

Medtem se je skupina mladcev živahno pogovarjala z Eliasom, pila, se smejala, pljuvala na tla. Najbolj se je smejal prav on, nekdanji zapornik, toda njegov nasmeh je bil utrujen in grenak, glas pa šibak; s svojim bledim obrazom in rokami je izstopal med drugimi, ki so bili vsi zagoreli; podoben je bil ženski v moških oblačilih. Poleg tega se je v njegovo govorico prikradlo nekaj drugačnega, eksotičnega; govoril je rahlo izumetničeno, napol italijansko, napol narečno, s kletvicami s celine.

»Ali slišiš, kako vas oče hvali,« je rekel Pietrov bodoči svak. »Pravi, da ste golobi, in v resnici si bel kot golob, Elias Portolu.«

»Pa saj boš spet počrnel,« je rekel Mattia. »Že jutri bomo oddirjali v ogrado, kajne, brat moj?«

»Najsi bo bel ali črn, to ni pomembno,« je rekel Pietro. »Pustite te traparije pri miru, naj konča, kar je začel.«

»Govoril sem torej,« je nadaljeval Elias s šibkim glasom, »da je bil oni veliki gospod, moj sozapornik v celici, vodja tatov v tistem velikem mestu, kako se že imenuje ... eh, ne spomnim se več. Bil je z mano in mi vse zaupal. Tistemu zares lahko rečemo kraja – le kaj so v primerjavi s tem naše tatvine? Če mi kaj potrebujemo, gremo na primer ukrast vola in ga prodamo; dobijo nas, nas obsodijo in ta vol ne zadostuje za plačilo odvetniku. Oni tam, velike ribe, pa so vse kaj drugega! Ukradejo milijone, jih skrijejo, in ko pridejo iz zapora, so pravi bogataši, vozijo se s kočijami in se zabavajo. Le kaj smo mi, sardinski osli, v primerjavi z njimi?«

Mladeniči so ga pozorno poslušali in kar občudovali velike tatove z druge strani morja.

»Tam je bil celo monsinjor,« je nadaljeval Elias, »velik bogataš, ki je imel na bančni knjižici na tisoče lir.«

»Tudi monsinjor!« se je začudil Mattia.

Pietro ga je v smehu pogledal, in čeprav se je tudi on začudil, je hotel ustvariti vtis, da ga to ni ganilo.

»Ja, monsinjor, kaj pa je to takega? Ali oni morebiti niso ljudje? Saj so zapore zgradili prav za ljudi.«

»Zakaj pa je bil tam?«

»Mah ... menda je hotel, da bi odstavili kralja in ustoličili papeža za kralja. Drugi pa so pravili, da tudi on sedi zaradi denarnih zadev. Bil je visoke postave in las, belih kot sneg; ves čas je bral. Nekdo drug je tam umrl in zapornikom zapustil ves denar, kar ga je imel na knjižici. Hoteli so mi dati pet lir, a jih nisem vzel. Sardinec že ne jemlje miloščine.«

»Bedak! Jaz bi jih pa vzel!« se je zadrł Mattia. »Pošteno bi se ga nažehtal na zdravje pokojnega.«

»To je prepovedano,« je poudaril Elias in, zatopljen v nejasne spomine, za nekaj trenutkov pomolčal, nato pa vzkliknil: »Jezus Kristus! Koliko vsakovrstnih ljudi je bilo tam! Z mano je bil še en Sardinec, neki marešalo; v Cagliariju so ga vkrcali isto noč kot mene; prepričan je bil, da ga bodo spustili, a so ga tako hitro zaprli, da tega še dojel ni.«

»O, meni se pa zdi, da je!«

»O, meni tudi!«

»Bahal se je, da ga bodo kmalu pomilostili, da je sorodnik nekega ministra in da ima sorodnika tudi na kraljevem dvoru – a je še zdaj tam; nihče mu ni pisal, nihče poslal niti beliča. In če na tistih krajih nimaš cvenka, pogineš od lakote, Bog mi je priča! In pazniki!« se je kriče nakremžil. »Kakšni krvniki! Skoraj sami Neapeljčani, barabe, ki pljunejo nate, tudi če te vidijo umirati. A pred odhodom sem

enemu izmed njih zabrusil: ‚Kar poskusi priti v naše kraje, surovina, s temi rokami ti bom zavil vrat!‘«

»Ja,« je rekel Mattia, »kar naj poskusi priti mimo naše ograde, mu bomo dali vetra!«

»Eh, saj ne bo prišel!«

»Kdo ne bo prišel?« je vprašal stric Portolu, ki je stopil bližje.

»Paznik, ki je pljuval na Eliasa,« mu je pojasnil Mattia.

»Ne, za vraga, saj ni pljuval name, le kaj česnaš?«

Vsi so se zasmejali, stric Portolu pa je zavpil:

»Elias mu tega že ne bi dovolil; z enim udarcem s pestjo bi mu razbil zobe. Elias je moški – mi smo pravi moški, ne pa mehkužni smrkavci, kot so celinci, čeprav so ti pazniki ...«

»Kakšni pazniki le!« je Elias dvignil ramena. »Pazniki so barabe; a tam so tudi gospodje, ko bi jih vi videli! Veliki gospodje, ki se vozijo v kočijah in imajo ob prihodu v zapor na svojih knjižicah na tisoče in tisoče lir.«

Stric Portolu se je razjezil, pljunil na tla in rekel:

»Eh, le kaj so tile? Mehkužni smrkavci so! Reci jim, naj mečejo zanko na divjega žrebca, ulovijo bika, streljajo z arkebuzo! Prej se bodo podelali od strahu. Le kaj so gospodje? Bog mi je priča, da so moje ovce pogumnejše od njih.«

»In vendar, in vendar ...« je vztrajal Elias, »če bi jih vi videli ...«

»Le kaj si ti že videl?« se je namrdnil stric Portolu. »Še nič. Pri tvoji starosti tudi jaz še nisem, sem pa pozneje in vem, kaj so gospodje, kaj celinci in kaj Sardinci. Ti si piščanček, ki se je pravkar izvalil iz jajca!«

»Ja, seveda, pišče!« se je grenko nasmehnil Elias.

»Prej petelin!« se je oglasil Mattia.

Farre pa bistroumno:

»Ne, ptiček ...«

»... ki je odletel iz kletke!« so se zakrohotali drugi.

V pogovor so se vključili vsi navzoči. Elias je naprej obujal svoje bolj ali manj verodostojne spomine o onem kraju in tamkajšnjih ljudeh, drugi pa so dajali pripombe in se smejali. Z blagim nasmehom na spokojnem obrazu je poslušala tudi teta Annedda, ker pa ni ujela vseh Eliasovih besed, je Farre, ki je sedel zraven nje, ustnice približal k njenemu ušesu in glasno ponavljal zgodbe nekdanjega zapornika.

Medtem so prišli še drugi, prijatelji, sosedje, sorodniki. Novi prišleki so stopili k Eliasu, številni so ga poljubili, prav vsi pa mu zaželeli:

»Naj se sto let ne zgodi več kaj takega.«

»Iz vaših ust v božja ušesa!« jim je odgovarjal in si čepico potisnil na čelo.

Teta Annedda je natakala kozarce. Kmalu se je v kuhinji trlo ljudi; stric Portolu jim je kričč nenehno dopovedoval, da so njegovi trije sinovi golobi, in bi najraje vse zbrane še dolgo zadrževal, vendar je bil Pietro že neučakan, ker je hotel svojo zaročenko predstaviti Eliasu, in ga je priganjal, naj gre z njim.

»Pojdiva na svež zrak,« je rekel. »Ta ubogi hudič je bil dolgo zaprt, le zakaj ga hočete imeti ves večer tukaj?«

»Saj se bo še dodobra nadihal svežega zraka!« je pripomnil eden od sorodnikov.

»Njegov dekliški obraz bo postal črn kakor smodnik.«

»Upam, da res!« je zavpil Elias in si šel z rokami čez obraz od sramu, da je tako bled.

Nazadnje je Pietro dosegel svoje, a ko sta se že odpravljala, je prišla bodoča tašča, visoka, sloka in zapeta vdova s prstenim obrazom, prekritim s črno tančico. Spremljala sta jo njena najmlajša otroka, deklica in že ošaben mladenič.

»Sin moj!« je izumetnično vzkliknila vdova in se z razširjenimi rokami pognala proti Eliasu. »Naj ti Gospod takega gorja več ne pošlje najmanj sto let.«

»Iz vaših ust v božja ušesa!«

Teta Annedda je ves čas hodila za vdovo, da bi jo prijazno pozdravila, vendar se je te polastil stric Portolu, jo prijel za roke in močno stresel.

»Ga vidiš?« ji je zavpil v obraz. »Ga vidiš, Arrita Scada! Golob se je vrnil v gnezdo. Kdo nam zdaj kaj more? Le kdo? Ti povej, Arrita Scada ...«

Ta ni vedela, kaj naj mu odgovori.

»Pustite ga govoriti,« je vdovi glasno rekel Pietro. »Danes je židane volje.«

»Saj je lahko!«

»Kajpak, da sem. Le kaj praviš? Da ne bi smel biti? Ali ne vidiš goloba? Vrnil se je v gnezdo. Bel je kakor lilija. In kakšne lepe zgodbe nam zdaj pripoveduje. Arrita Scada, si slišala? Mi smo družina, hiša pravih moških, in povej svoji hčeri, da se bo poročila s cvetom, ne pa s smetjo.«

»To verjamem.«

»Verjameš? Ali pa verjameš, da bo tvoja hči prišla sem za deklo? Tukaj bo gospa in ne bo ji manjkalo kruha, vina, pšenice, ječmena, boba, olja – vseh božjih dobrot. Vidiš tista vrata?« se je tako zadrl, da je teta Arrita hočeš nočeš pogledala proti majhnim vratom na koncu kuhinje. »Jih vidiš? Ja? Pa veš, kaj je za njimi? Za sto skudov sira in še marsikaj drugega.«

»Nehajte, nehajte že,« je bil Pietro rahlo v zadregi. »Saj sploh ne ve več, kaj naj počne z vsemi vašimi božjimi dobrotami.«

»Sicer pa,« je pripomnil Elias, »se Maria Maddalena Scada s Pietrom ne bo poročila zaradi našega sira.«

»Moj preljubi sin! Na svetu je vse za nekaj dobro!« je izumetničeno vzkliknila teta Arrita in se usedla med hčerko in sina, ki ni nič rekel, le porogljivo se je nasmehnil.

»Dajmo, nehajte že!« je ponovil Pietro.

Medtem je teta Annedda, ker ji niso pustili do besede, začela kuhati kavo za *socronzo*.*

»Moj mož,« ji je rekla, takoj ko jo je imela čisto zase, »je preveč navezan na posvetne reči – še pomisli ne, da nam je Bog dal svoje dobrote, ne da bi si jih zaslužili, in Gospod nam jih lahko tudi vsak hip vzame.«

»Moja Annedda, vsi moški so taki,« ji je rekla teta Arrita, da bi jo potolažila. »Razmišljajo samo o posvetnih rečeh. A pustiva to. Kaj pa počneš? Ne pusti se motiti. Prišla sem samo za trenutek in bom takoj odšla. Vidim, da je z Eliasom vse v redu, bledičen je kot kakšno dekle, naj ga Bog blagoslovi.«

»Ja, zdi se, da je z njim, Bogu hvala, vse v redu – ubogi ptiček, veliko je pretrpel!«

»Ah, upajmo, da je tega zdaj konec – gotovo se ne bo vrnil v slabo družbo, saj ga je prav ta spravila v težave.«

»Bodi blagoslovljena, naj se tvoje besede pozlatijo, moja Arrita Scada. A o čem se že pogovarjava? Ja, moški razmišljajo le o posvetnih stvareh, in če bi vsaj malo o onkrajju, bi v tem svetu ubirali bolj ravne poti. Mislijo, da bo tuzemsko življenje večno trajalo, v resnici pa mine kot en dan in še to kratek. Na tem svetu trpimo; delajmo tako, da bo to pišče tukaj,« se je dotaknila svojih prsi, »spokojno in nam ne bo ničesar očitalo; vse drugo naj gre, kot samo hoče. V kavo si nasuj sladkor, Arrita; glej, da ne bo grenka.«

»Takšna je v redu; sladka mi ni všeč.«

* Sinova ali hčerina tašča.

»Dobro, pravkar sva rekli, da zadostuje imeti mirno vest, toda moški se s tem ne ukvarjajo. Njim zadostuje, da je letina dobra, da pridelajo veliko sira, pšenice, oliv. Ah, njim se ne sanja, da je življenje zelo kratko, da vse tuzemsko hitro mine. Kar meni daj skodelico, nikar se ne trudi. Oh, saj ni nič, samo žlička je padla na tla. Tuzemske reči! Arrita Scada, pojdi na morsko obrežje in preštej vsa zrnca peska na peščini, pa boš videla, da niso nič v primerjavi z večnostjo, naša leta, leta, ki jih preživimo na tem svetu, pa gredo vsa v otroško pest. To ves čas govorim Berteju Portoluju in svojim sinovom, a so preveč navezani na ta svet.«

»Mladi so še, moja Annedda, mladi, in to je treba vzeti v zakup. Sicer pa boš videla, da se je Elias spametoval; zresnil se je, zelo zre-snil. To je bila dobra šola in si jo bo zapomnil za vse življenje.«

»Naj te usliši Valverdska devica Marija! Ah, Elias je prisrčen mla-denič; ko je bil še otrok, je bil kot kakšna deklica; nikoli ni zaklel, nikoli izustil ene grde besede. Kdo bi takrat verjel, da bom prav zaradi njega pretočila toliko solz?«

»Dovolj je tega, zdaj je vse že preteklost – tvoji sinovi so zares kakor golobi, kot pravi tvoj mož Berte. Da so le složni in se imajo radi.«

»Ah, glede tega se ni bati, bodi blagoslovljena!« se je nasmehnila teta Annedda.

* * *

Po večerji se je na dvorišču v hladu končno z Eliasom lahko use-dla na samo. Dvoriščna vrata so bila odprta, potka zapuščena in imel si občutek, da je tiha poletna noč s prosojnim nebom, posutim z bleščečimi zvezdami. Za vrtovi, onkraj ceste se je v daljavi slišalo zvonko cingljanje ovc na paši; v zraku je bil trpek vonj po sveži travi. Elias je vonj, ta čisti zrak, vdihaval z razširjenimi nosnicami, z

živalsko naslado – kri mu je vroča plala po žilah in na glavi je čutil prijetno težo. Bil je malce vinjen in dobre volje.

»S Pietrom sva bila pri njegovi zaročenki,« je nedoločno rekel. »Zelo je čedna.«

»Ja, temnolasa, vendar čedna – poleg tega je zelo pametna.«

»Njena mati se mi zdi malce nastopaška – če ima sold, se vede, kot da ima skudo; dekle pa je videti skromno.«

»Kaj pa lahko drugega pričakuješ? Arrita Scada je iz dobre družine in se s tem ponaša – sicer pa,« je teta Annedda načela svojo priljubljeno temo, »mi ni jasno, kaj pridobiš z nastopaštvom in bahavostjo. Bog je rekel: ‚Človek naj ima le troje: ljubezen, usmiljenje, ponižnost.‘ Le kaj pridobiš s čim drugim? Ti, sin moj, si zdaj izkusil življenje; kaj meniš o tem?«

Elias je globoko zavzdihnil in pogledal v nebo.

»Prav imate; izkusil sem življenje; gorja, ki me je doletelo, si nisem zaslužil, vi sami veste, da sem nedolžen, sem si ga pa, ker te prej ali slej doleti božja kazen. Bil sem slab sin in Bog me je kaznoval, me prej postaral. Hudobni tovariši so me speljali na kriva pota in v nemilost sem padel, ker sem zahajal v slabo družbo.«

»In vsi ti tovariši, ko si trpel, niso niti enkrat vprašali po tebi. Prej, ko si bil prost, so kar naprej viseli pri onih vratih: ‚Kje je Elias? Kje je Elias?‘ Elias sem, Elias tja. Kaj pa potem? Potem jih ni bilo več na spregled, in če so že morali iti mimo nas, so si čepico potisnili na oči, da jih ne bi prepoznali.«

»Ljubi Bog, nehaj! Zdaj je vsega tega konec; začnem novo življenje,« je znova zavzdihnil. »Zdaj obstaja zame samo moja družina: vi, moj oče, moja brata. O, verjemite, da bom tak, da boste pozabili vse slabo iz moje preteklosti. Pokoren vam bom kot kak hlapec, vedno na voljo, in zdelo se mi bo, da sem se znova rodil.«

Teti Anneddi so od ganjenosti privrele solze v oči, in ker se ji je zdelo, da je tudi Elias preveč ganjen, je pogovor zasukala drugam.

»Si bil ves čas zdrav?« ga je vprašala. »Zelo si shujšal.«

»Kaj hočete, tam tudi zdrav shujšaš – brezdelje ubija bolj kot vsako garanje.«

»Niste nič delali?«

»Ja, smo, a le manjša ročna dela, čevljarska ali ženska opravila! Čas se vleče v neskončnost, minuta se ti zdi dolga kot eno leto – mama, to je nekaj strašnega!«

Obmolknila sta. Elias je zadnje besede izrekel z globokim glasom. Popoldne je v prvem opoju svobode zlahka govoril o svojem bivanju v zaporu in tovariših v nesreči, saj se mu je vse zdelo že daleč, skorajda prijetni spomini. Toda zdaj, v tihotnem mraku, ob svežem vonju podeželja, ki ga je spominjal na srečna leta zgodnje mladosti, preživete v ovčji staji, v brezmejni svobodi očetove ograde, mu je pred mamó, dobrosrčno in neomadeževano starko, spomin na leta, izgubljena v tesnobni jetnišnici, nenadoma vzbudil občutek groze.

»Precej šibak sem,« se je ovedel čez nekaj trenutkov, »za nič nimam moči, počutim se, kot da so mi zlomili hrbtenico. In vendar nisem nikoli zbolel; samo enkrat sem imel tako hude krče v trebuhu, da se mi je že prikazovala smrt. ‚Moj *Santu Franziscu*,‘ sem si govoril takrat, ‚pomagaj mi, da se rešim iz te groze, in takoj ko bom zunaj, bom šel v tvojo cerkev prižgat svečo.‘«

»Oh, dobri *Santu Franziscu*!« je vzkliknila teta Annedda in sklenila roke. »Saj bova šla, sin moj, saj bova šla! Bodi blagoslovljen, opomogel si boš, ne dvomi. K Svetemu Frančišku bova šla opraviti devetdnevnicó in na praznik bo prišel Pietro, ki bo na svojem konju pripeljal zaročenko.«

»Kdaj se bo Pietro poročil?«

»Po žetvi, sin moj.«

»In jo bo sem pripeljal?«

»Ja, vsaj za nekaj časa; jaz se staram, sin moj, in potrebujem pomoč. Dokler sem živa, si želim, da smo vsi skupaj – ko pa se bom

vrnila v Gospodovo naročje, bo šel vsak od vas po svoji poti. Tudi ti se boš oženil ...«

»Oh, le katera me bo marala?« je grenko pripomnil.

»Zakaj tako govoriš, Elias? Katera te bo marala! Kakšno dobro dekle. Če se boš poboljšal, zaživel pošteno, v strahospoštovanju do Boga, in delal, te sreča ne bo zapustila. Ne pravim, da si moraš poiskati bogato ženo, temveč da boš brez dvoma našel pošteno. Gospod je uzakonil, naj se v sveti zvezi združita moški in ženska, ne pa dva bogata ali dva revna.«

»No, vidite!« se je zasmejal. »Pustiva to! Šele danes sem se vrnil, pa se že meniva o poroki, se bova raje kdaj drugič – star sem šele triindvajset let in imam še dosti časa. Toda vi ste utrujeni, mati. Pojdite, pojdite počivat. Le pojdite.«

»No, pa grem, a tudi ti, Elias, se vrni v hišo, saj ti zrak lahko škodi.«

»Da mi lahko škodi?« je z odprtimi usti globoko zadihal. »Le kako mi lahko škodi? Ali ne vidite, da me poživlja? Kar pojdite. Pridem kmalu za vami.«

Že čez trenutek se je sam napol zleknjen na tleh s komolcem opiral na prag in slišal mamo, ko se je povzpela po lesenih stopnicah, zaprla majhno okno in si sezula čevlje. Nato je zavladala tišina. Ozračje se je shladilo, postalo je skoraj vlažno, dehteče. Premišljeval je o materinih besedah in si nazadnje rekel:

»Moj oče in brata spokojno spijo na svojih rogoznicah – do sem jih je slišati. Oče smrči, Mattia občasno kaj reče; gotovo sanja in še v sanjah je preprosta duša. In kako trdno spijo! Opili so se, jutri pa se bodo zbudili čili in zdravi. Tudi jaz sem ga malo popil, vendar bom imel mačka. Kako sem šibak! Sploh nisem več moški – za nobeno rabo nisem. Oh, in moja mama bi me rada oženila! Le katera me bo marala? Nobena. Pustimo to, vlažno postaja, gremo noter.«

Vendar se ni premaknil. Do njega je prihajalo zvončkljanje čred na paši, ki se je zdelo zdaj blizu, zdaj daleč, ker ga je prinašal dehteč

vlažen vetrc. Bil je utrujen, s težko glavo, in ni se mogel premikati ali pa se mu je tako zdelo. Pred očmi so se mu vrstile nejasne domišljajske podobe: sicer je videl ogrado, njene pašnike, porasle z visoko travo, in ovce, obilne zaradi dolge dlake, tu in tam razkropljene po zeleni paši, toda vse so imele človeške obraze, obraze njegovih tovarišev v nesreči. Preplavil ga je neopredeljiv tesnoben strah. Morda mu je vino s fermentacijo v krvi povzročalo rahlo vročico. Spominjal se je vseh dogodkov minulega dne, vendar se mu je zdelo, da je sanjal in je še vedno na onem kraju ter čuti tamkajšnjo hudo bolečino.

Domišljajske podobe iz njegovih sanj so migotale, se oddaljevale, izginevale. Glej, zdaj se mu je zdelo, da nenavadne ovce s človeškimi obrazi preskakujejo zid, ki obdaja ogrado, in da ves zasopel teče za njimi, preskoči zid in se poda v sosednjo ogrado, polno visokih plutovcev z gostimi zelenimi krošnjami. Visok, tog in zajeten možakar s sivordečkasto brado, nekakšen velikan, počasi, skorajda svečano hodi skozi gozd. Elias ga takoj prepozna – je gozdni modrec iz Oruneja, ki čuva velikansko ogrado posestnika iz Nuora, da ne bi kdo na črno rezal plutovine s plutovcev. Elias je tega orjaka, ki se ni nikoli zasmejal in je morda zato užival sloves nekakšnega modreca, poznal že iz otroštva. Imenoval se je Martinu Monne, a vsi so mu pravili ‚gozdni očak‘ (*ssu babbu 'e ssu padente*), ker je govoril, da je v vasi spal samo v otroških letih, potem pa nikoli več.

»Kam greš?« je vprašal Eliasa.

»Hitim za temi ponorelimi ovcami. Toda, moj gozdni očak, strašno sem utrujen! Ne morem jim več slediti; šibak sem in izmučen; za nobeno rabo nisem več.«

»No, če nočeš imeti sitnosti, pojdi za duhovnika!« mu je z gromkim glasom rekel stric Martinu.

»Hm, na onem kraju mi je to nekajkrat prišlo na misel!« je vzkliknil Elias.

Zdrznil se je, se prebudil in zadrgetal od mraza.

»Kar tukaj sem zaspal,« je pomislil, ko je vstajal, »saj si bom še kaj nakopal.«

Rahlo opotekaje je stopil v kuhinjo – oče in brata so trdno spali na rogoznicah; svetilka je gorela na kamnitem ognjišču. Za Eliasa, tako šibkega ubožčka, so pripravili posteljo v kamrici v pritličju. Vzel je svetilko, šel čez manjši prostor, v katerem je bilo na velikih mizah obilo rumenega, zaudarjajočega in mastnega sira, in stopil v kamrico.

Slekel se je, se ulegel v posteljo in ugasnil svetilko. Bil je ves polomljen in imel je težko glavo, vendar kljub temu ni mogel zaspati, saj ga je mučila skoraj moreča nespečnost z občasnimi zmedenimi sanjami. Spet je videl ogrado, seno, zajetne ovce z rumeno zavozlano dlako, zelen obris bližnjega gozda. Stric Martinu je bil še vedno tam, vendar je zdaj visok, tog, zanemarjen in veličasten stal ob zidu.

Elias, prav tako stoječ pri zidu na strani njihove ograde, mu je na dolgo in široko govoril o onem kraju. Med drugim je rekel:

»Redno smo morali hoditi k maši ter se pogosto spovedovati in obhajati. O, tam notri si dober kristjan. Zaporčniški kaplan je bil pravi svetnik. Nekoč sem mu pri spovedi povedal, da sem hodil v šolo do druge gimnazije, nato pa šel za pastirja, in da mi je pogosto žal, ker sem šolo obesil na klin. Takrat mi je podaril knjigo, napisano v latinščini in italijanščini, knjigo o velikem tednu. Prebral sem jo več kot stokrat, pa kaj govorim, več kot tisočkrat, in jo tudi prinesel sem. Znam jo brati tako v latinščini kot v italijanščini.«

»Torej si pravi modrijan!«

»Ne tak kakor vi! Vendar sem bogaboječ.«

»Dobro, če se bojiš Boga, si modrejši od kraljev,« mu je rekel stric Martinu.

Tukaj so se Eliasu sanje pomešale, se prepletle z drugimi, bolj ali manj nenavadnimi sanjami.